

Năm Chó nói chuyện (tin) Vịt

LTG: Vì bài viết liên quan đến “Liên mạng toàn cầu (Internet)” và tình hình chính trị nước Mỹ, nên đôi chỗ cần sử dụng các thuật ngữ tiếng Anh. Xin thông cảm.

Mở

Trong cảnh mông lung của thế giới ảo (cyberspace), chúng ta thường bị dao động bởi những tin tức giật gân hàng ngày, hàng giờ; những tin tức tuy khó tin, nhưng lại “có vẻ” như có thật. Nổi trội nhất là những loạt tin nóng hổi được trực tiếp truyền hình trong đêm bầu cử tổng thống Mỹ, Donald Trump, mùng 8 tháng 11 năm 2016. Không ít người đã ngã ngựa đến độ kinh hoàng, từ những chuyên gia nổi tiếng trong lãnh vực thăm dò, đến những cơ quan báo chí uy tín tầm cỡ xưa nay chưa từng sai lầm trong “nghề” tiên đoán... Nhân dịp đầu năm Tuất, mời các bạn cùng lan man chuyện “Tin Vịt” (TV), mà tiếng thời thượng gọi là “Fake News” (FN).

Fake News -Tin Vịt là gì?

Theo Wikipedia-tiếng Việt, TV là “tin không đúng với sự thật thực tế, được báo chí truyền thông đưa ra nhằm đánh lừa, tạo sự hiểu sai về một vấn đề hay sự kiện nào đó. Nó có thể hoặc là trò đùa hoặc với mục đích ác ý. Thuật ngữ “tin vịt” được nhập vào báo giới chữ Quốc ngữ Việt Nam theo các báo Pháp hồi cuối thế kỷ 19, được dịch từ tiếng

Pháp “*canard*” có nghĩa gốc là con vịt, nghĩa bóng là “tin tức giả mạo”, ở mức nhất định là để chỉ “báo chí” với điển hình là tờ *Le Canard enchaîné* (Vịt bị xích). Ngày nay truyền thông có sự thay đổi lớn với internet tạo thuận lợi cho xuất bản báo trực tuyến và tương tác với người đọc, nên nguồn cấp ra *tin vịt* ngày càng tăng, từ đùa vô hại đến lừa đảo *bất lương*. Thành công của một tin vịt gắn với lượng người tin hoặc gần tin rằng đó là chuyện “thật” [1].

Trong thông điệp gửi Ngày Truyền Thông Thế Giới, 24 tháng Giêng 2018, Đức Giáo hoàng Phanxicô (ĐGH) đề cập đến TV như sau: “... Đó là việc phát tán những thông tin sai lạc, hoặc trên mạng toàn cầu, hoặc qua các hình thái truyền thông truyền thống. Đó là những thông tin sai lạc dựa trên những dữ liệu không có thật, hoặc đã bị bóp méo nhằm mục đích lừa dối hay mê dụ người đọc. Sử dụng TV có thể là nhằm thực hiện những mục tiêu nhất định, nhằm chi phối những quyết định chính trị, và phục vụ những lợi ích kinh tế. Khả năng phát tán TV thường dựa trên việc thao túng những chức năng của mạng lưới xã hội...” [2].

Ở đây, xin hiểu TV theo nghĩa rộng bao gồm: những-nguồn-tin-hoàn-toàn-bịa-đặt-có-chủ-đích (disinformation), đến những-tin-tức-sai-lạc/thối phồng/phóng tác (misinformation), cho đến những tin đồn/mê tín trong dân gian (rumour/superstition) đã có từ xa xưa. Chủ đích của TV thường là gây ảnh hưởng chính trị, kinh tế, hoặc tuyên truyền cho một chủ trương quá khích nào đó.

Trước hiện tượng tràn lan của TV, khi đăng những tin tức chưa được phối kiểm, các cơ quan báo chí đúng đắn thường ghi chú như sau: “this is NT news” (có nghĩa: “đây

là tin tức chưa được phối kiểm” [NT=non testatum, not testified, not true]).

Sơ lược những TV nổi bật trong quá khứ

Không phải chờ tới khi Donald Trump đắc cử tổng thống Mỹ, người ta mới nói đến TV, bởi TV đã phát sinh từ rất lâu trong cuộc sống con người. Quả vậy, ngay từ thuở tạo thiên lập địa, TV đã len lỏi vào thế giới loài người qua câu chuyện vấp ngã mà ta thường gọi là tội nguyên tổ. Chương 3 sách Sáng thế ký tường thuật cuộc đối thoại giữa con rắn và người phụ nữ đầu tiên, cùng câu trả lời của nàng khi bị Chúa Trời chất vấn: “Dạ, con rắn đã lừa dối con, và con đã ăn trái ấy.” (câu 13). Phải chăng Kinh thánh đã dùng biểu tượng “con rắn quỷ quyệt” (biểu tượng của Satan chuyên nghề phao TV để lừa dối con người) để phác họa một “bản tính thứ hai” nơi con người?

Một khúc quanh quan trọng khi Johannes Gutenberg phát minh ra máy in năm 1439: tin tức đó đây bắt đầu được phổ biến rộng rãi, và cùng với nó, TV cũng bắt đầu nở rộ. Nổi bật nhất thời kỳ này là những câu chuyện sau:

(1) **Trên tòa giảng nhà thờ** - Chúa Nhật Lễ Phục sinh năm 1475, tại thành Trent bên Ý, LM dòng Phanxicô tên Bernardino da Feltre lên tòa giảng, loan tin rằng: một nhóm người Do Thái (DT) địa phương đã giết chết một bé trai, và uống máu nó để kỷ niệm lễ Vượt Qua theo tập tục DT; người ta đã tìm thấy thi thể em bé này dưới hầm nhà của một người Do thái... Mẩu tin được lan đi với tốc độ chóng mặt khiến vị giám mục-kiêm hoàng tử (Prince-Bishop) địa phương lập tức ra lệnh bắt giam và tra tấn tất cả nhóm

người DT sống tại thành phố. Kết quả là 15 người DT bị kết tội và thiêu sống ngay ngày hôm đó. Khi đức hoàng kim giáo hoàng nhận ra đó chỉ là “tin vịt”, ngài truyền lệnh ngừng ngay tin đồn thất thiệt đó, nhưng vị giám mục Trent lại từ chối gặp sứ thần tòa thánh và tiếp tục phao tin là “người DT thích uống máu trẻ em Công giáo”. Cho đến ngày nay, mặc dầu sự thật đã rõ (= không hề có chuyện này), nhưng một vài trang web bài-Do Thái vẫn chủ trương đây là tin thật. “Some fake news never dies”[3].

(2) **Môi trường chính trị** - Tổng thống Mỹ Benjamin Franklin, khi còn là đại sứ tại Paris (khoảng năm 1782), đã phịa ra câu chuyện hoang đường rằng những người dân bản xứ Indians đã từng “lột da đầu” (scalping) của đàn ông, đàn bà, và cả trẻ con của nhóm người nhập cư da trắng vùng New York, đồng thời thông đồng với lính thực dân người Anh nhằm giết hại những nhà ái quốc người Mỹ. Chủ đích của nguồn tin bịa đặt này là nhằm kích động dân chúng Âu Châu căm thù nước Anh, đồng thời khơi dậy hào khí cách mạng chống lại chế độ thực dân Anh, mở màn cho cuộc kháng chiến giành độc lập cho dân Mỹ [4]. Khi cần thực hiện mưu đồ chính trị, người ta không ngần ngại dùng bất cứ thủ đoạn nào, miễn là đạt mục tiêu!

(3) **Chuyện đời thường** - Ngày 4 tháng 12/2016, một cảnh hãi hùng xảy ra tại tiệm bánh Comet Pizza ở thủ đô Washington DC. Dựa vào nguồn thông tin được phát tán qua một số trang web chống đảng Dân Chủ, chàng thanh niên Mỹ trắng 28 tuổi đã lái xe từ North Carolina lên thủ đô để điều tra tận mắt về “một cơ sở lạm dụng tình dục trẻ em do đảng Dân Chủ điều hành”, với khẩu AR-15 đã

lên đạn. Sau khi thâm nhập và uy hiếp các nhân viên đang phục vụ trong tiệm, anh chàng mới ngã ngựa nhận ra mình đã bị “ăn quả lừa”. Chỉ vài phút sau, lực lượng cảnh sát đã có mặt, còng tay và áp giải hắn vào tù. Tin vịt có thể khiến nhiều người mất mạng [5].

(4) Chuyện Đức Giáo Hoàng Phanxicô ủng hộ Donald Trump - Vài tuần lễ trước ngày bầu cử tổng thống Mỹ, trang mạng WTOE5-News chạy hàng tít như sau: “Pope Francis Shocks World, Endorses Donald Trump for President, Releases Statement.” Bài báo viết thêm: “... Đức Giáo Hoàng cho biết bà Clinton đã nhiều lần phạm pháp vì dùng email chứa tài liệu mật, đã bị nhiều thế lực chính trị làm tha hóa, và đang nắm quyền thế cùng cực;... hơn nữa, tôi ủng hộ ông Trump không với vị thế Giáo Chủ Roma, nhưng với tư cách một công dân có trách nhiệm (a concerned citizen) của thế giới”. Ngay sau đó, hàng triệu người dùng internet đã thất điên bát đảo đổ xô đi tìm những nguồn thông tin khác để kiểm chứng. Sự thực ra sao? Tất cả những lời lẽ trên đều là bịa đặt. Khi được phỏng vấn về nguồn tin vịt này, Đức Giáo Hoàng đã trả lời rất rõ ràng với các phóng viên trên chuyến bay Ngài trở về Roma từ Azerbaijan ngày 02 tháng 10, 2016 : “I do not endorse political candidates. I never say a word about electoral campaign!”[6]. Sau khi truy cứu gốc gác của trang mạng này, người ta mới vỡ lẽ rằng: “WTOE-5 News is a fantasy news website... Most articles on wtoe-5news.com are satire or pure fantasy.” do chính người chủ trương tự xác nhận. Không ai có thể được miễn nhiễm với ý đồ quỷ quyệt của Satan, nếu không đề cao cảnh giác với ảnh hưởng khủng khiếp của truyền thông hiện nay.

(5) **Chuyện Việt Nam** - Theo Hiệp định Geneva chấm dứt chiến tranh năm 1954, người dân hai miền được quyền tự chọn nơi sinh sống. Thế nhưng ngay sau đó, có những “nguồn tin” được tuyên truyền rầm rộ ở miền Bắc, chẳng hạn: đồng bào đừng di cư vào Nam, vì người Pháp sẽ bắt trẻ con làm thịt. Tiếp theo là phong trào “chống Mỹ (xâm lược) cứu nước”, dân chúng miền Nam vô cùng đói khổ, hơn sáu ngàn nạn nhân bị giết dịp Tết Thân 1968 là do người Mỹ và quân đội miền Nam gây ra. Sau 1975: nhân dân VN không cần phải chết trên một rừng “thuốc dân tộc” sẵn có: xuyên tâm liên trị bá bệnh, hà thủ ô chữa vô sinh/ tóc bạc/ táo bón/mất ngủ, lá đu đủ chữa ung thư, rồi đến các loại “thực phẩm chức năng” có thể điều trị hoặc tăng cường sinh lực hầu như vô biên... Đó là chưa nói đến các hình thức mê tín dị đoan đã có “chiều dài lịch sử” hàng ngàn năm nay, chẳng hạn: đặt tên xấu/tục cho con trẻ để không bị quỷ thần bắt đi, kiêng kỵ ngày 13 thứ sáu, không chụp hình ba người, đốt vàng mã để người chết có tiền xài dưới âm phủ, cậy nhờ các nhà ngoại cảm đi tìm hài cốt người chết nơi rừng thiêng nước độc, vân vân... Người ta đã viết nhiều bộ sách về những chuyện này, nhưng thử hỏi, khoa học đã có thể kiểm chứng được mấy phần?... Sau đây là đoạn trích về “lịch sử người anh hùng dân tộc đốt đuốc diệt giặc” của miền Bắc:

“Nhằm mục đích tuyên truyền sách động bạo lực, người CSVN đã “sáng tác” ra anh hùng ma Lê Văn Tám hoàn toàn không có thật, bịa đặt 100%, người dỏm việc dỏm để lừa gạt và dụ dỗ những trẻ thơ nhẹ dạ cả tin đi vào chỗ chết. Đây là một sự

lừa dối giết người dã man... Giáo sư sử học **Phan Huy Lê**, Chủ tịch Hội Khoa học Lịch sử đã nói rõ: *“Trong cuộc họp báo vào tháng 2 năm 2005 tại Hà Nội, giáo sư Phan Huy Lê nhớ lại: ‘Tôi còn một món nợ với anh **Trần Huy Liệu** (THL) mà đến nay chưa trả được. Đó là lúc anh Liệu làm Bộ trưởng Bộ Tuyên truyền (sau Cách mạng tháng 8 năm 1945, THL làm Bộ trưởng Bộ Tuyên truyền và Cổ Động), anh THL tự viết về nhân vật **Lê Văn Tám**, một thiếu nhi tự tử xông vào người và chạy vào đốt kho xăng giặc Pháp ở Thị Nghè.[..] Lúc sáng tác ra câu chuyện **Lê Văn Tám**, anh Liệu nói với tôi rằng: ‘Bây giờ vì nhiệm vụ tuyên truyền nên tôi viết tài liệu này, sau này khi đất nước yên ổn, các anh là nhà sử học, các anh nên nói lại dùm tôi, lỡ khi đó tôi không còn nữa”.* (Wikipedia tiếng Việt online ngày 29/9/2014) Ngoài anh hùng ma Lê Văn Tám ra, CSVN còn tô vẽ huyền thoại cho biết bao anh hùng khác như Phan Đình Giót lấy thân mình lấp lỗ châu mai, Tô Vĩnh Diện lấy thân chèn pháo, Nguyễn Văn Trỗi, Nguyễn Văn Bé... Núp... còn nhiều, nhiều nữa những anh hùng huyền thoại được thêu dệt hầu hết đã bị các vị lão thành như giáo sư Phan Huy Lê, giáo sư Hà Văn Thịnh, nhạc sĩ Tô Hải đã vạch trần là những anh hùng dỏm”[7].

Trên đây là những câu chuyện trong quá khứ. Kể từ khi Donald Trump bắt đầu tranh cử, TV đã được nâng lên một đỉnh cao mới, như phân tích của Daniel Dale, một phóng viên uy tín làm việc cho báo Toronto Star: “Donald Trump trung bình mỗi ngày nói phét khoảng 20 lần trong thời

gian từ giữa tháng Chín cho đến ngày bầu cử”[8].

3- TV hoạt động ra sao?

Một nhóm chuyên gia tại TrendLabs (Mỹ) vừa phổ biến một nghiên cứu khảo sát về cơ chế hoạt động của TV, và đã đưa ra một sơ đồ hoạt động của TV được gọi là “Tam giác Tin Vịt” [9] như sau:

The FakeNews Triangle (nguồn: Internet)

Ba cạnh của tam giác gồm:

Cạnh 1: Nối kết xã hội

Trước đây, kinh doanh quảng cáo dựa vào phương tiện truyền thông chính thống như tivi, radio, báo chí, nhưng với Internet, đây là những lợi điểm:

- Phí tổn thấp mà phát tán thông tin rộng khắp nhờ thông tin điện tử;
- Ẩn danh dễ dàng để che dấu nguồn thông tin;
- Khả tín nhờ bạn bè quen biết phát tán thông tin;
- Đánh mạnh vào tâm lý đám đông, người đồng cảm sẽ bookmark để trở lại và click để tặng “likes”.

Cạnh 2: Động cơ

- Cá nhân hoặc tổ chức phát tán TV luôn có một chủ

đích tiềm ẩn (thường là chính trị và thương mại) khi loan truyền những tin tức giật gân (clickbaits), đánh vào thị hiếu người đọc;

- Tin tức giật gân chỉ là phương tiện. Mục tiêu đạt được khi người đọc chỉ lướt qua dòng tít mà không có thời giờ hoặc kiên nhẫn để đọc toàn bài, suy nghĩ, hoặc phản bác.

Cạnh 3: Phương tiện & dịch vụ

- Phát tán tin tức giật gân không thể thành công nếu không dùng những phương tiện cực kỳ hiệu quả nhờ tốc độ truyền thông nhanh nhạy theo cấp số nhân (exponential) của internet;

- Tính ẩn danh đóng vai trò chủ chốt khi người ta dùng những “underground on-line markets” để cung cấp dịch vụ, vừa rẻ tiền vừa an toàn.

Những công tác nghiệp vụ song hành với 3 cạnh của “Tam giác Tin Vịt”:

Vì chủ đích của TV là đánh lừa, tạo sự hiểu sai về một vấn đề hay sự kiện nào đó, nên tấn công trực tiếp vào tâm lý người đọc là chính yếu. Sau đây là những bước nghiệp vụ không thể thiếu:

- 1- Xác định mục tiêu: nhắm vào một thành phần nhất định trong xã hội; nghiên cứu tâm lý, quan điểm chính trị, điều kiện kinh tế, tài chánh, lứa tuổi, ước mơ và những lo âu trong tương lai của thành phần đó. Mục tiêu càng chính xác, kết quả càng cao;

- 2- Lựa chọn vũ khí: sau khi mục tiêu được xác định rõ ràng, chọn lựa vũ khí (phương tiện) phù hợp nhất. Không hẳn phải loan đi những mẩu tin vịt 100%, nhưng có thể khuếch đại hoặc bẻ cong những nguồn tin có cơ sở để lèo

lái cho phù hợp với chủ đích;

3- Giao hàng: phải uyển chuyển thế nào để khi giao hàng, mục tiêu dễ dàng đón nhận nội dung TV. Không hề mất cảnh giác là kích động, tuyên truyền, và thuyết phục người đọc thay đổi cách nhìn về vấn đề họ đang quan tâm;

4- Khai thác “tâm lý bầy đàn”: dùng sức ép của đám đông (peer pressure) để tác động lên mục tiêu. Tâm lý bầy đàn mang sức mạnh phi thường trong tương tác xã hội. Tác động của bots (=automatic systems) có sức mạnh vô song trong giai đoạn này: ít người có can đảm phản biện ý kiến của đa số, trong khi đa số này lại là những con robots được tạo ra nhằm khuynh đảo ý kiến quần chúng;

5- Kiên trì hỗ trợ: chiến dịch phát tán TV thường khá thành công ngay trận đầu, nếu thiên kiến/định kiến của mục tiêu được nghiên cứu kỹ càng; bằng không, phải rất kiên trì: áp dụng chiến thuật của Joseph Goebbels: “a lie told once remains a lie but a lie told a thousand times becomes the truth (nói láo một lần vẫn là nói láo, nhưng nói láo một ngàn lần sẽ thành sự thực);

6- Hành động: khi mục tiêu đã cắn câu, cần dứt điểm ngay bằng cách bán sản phẩm (trong thương mại), hoặc áp đảo đề mục tiêu thay đổi chính kiến/lối nhìn/quan điểm;

7- Rút lui: sau khi đạt mục đích, cần trả lại sự yên tĩnh tâm lý cho mục tiêu, vừa để tránh phe đối lập lợi dụng tình hình nước đục thả câu, vừa để tránh sự chao đảo về tâm lý để có thể ra một chiêu kế tiếp.

Cần có thái độ nào với TV?

Thời gian gần đây, sau khi nhiều nguồn tin thất thiệt gây

ra những hậu quả tai hại làm xáo trộn môi trường kinh tế & chính trị, tại Mỹ và cả thế giới, các nhà cung cấp dịch vụ internet khổng lồ như Google, Facebook, Weibo, Wechat, Twitter..., hoặc vì áp lực hoặc tự nguyện, đã điều chỉnh cung cách thông tin trong platform của họ. Google loan báo sẽ thêm chức năng “fact check” trong những mẫu tin; Facebook đồng ý sẽ đóng lại khoảng 50 triệu fake/duplicate accounts đã từng lợi dụng quảng cáo/tin vịt để đánh lừa độc giả; Twitter đã áp dụng một cơ chế kiểm soát tự động để loại trừ những robot accounts; và sau cùng Weibo và WeChat cũng sẽ dùng những phần mềm tương tự để cảnh báo người đọc về những nội dung có vẻ xuyên tạc sự kiện. Đây là khuynh hướng tự điều chỉnh của kỹ nghệ thông tin điện tử “đúng đắn”. Tuy nhiên, TV và các trang web chủ trương phát tán chúng vẫn không hề lùi bước. Vì vậy, quan trọng nhất vẫn là trách nhiệm của người đọc, những khách hàng của kỹ nghệ thông tin điện tử. Người đọc có thể “tự lo” bằng những biện pháp sau đây[10]:

a. Nhận diện tin vịt qua những headlines giật gân, bắt mắt, đăng tải bởi những trang web ngụy trang/giả hiệu, mạo nhận là trang web chân chính có uy tín, nhằm đánh lừa độc giả. Những phát hiện dễ thấy gồm: viết sai chính tả hoặc văn phạm, hình ảnh hoặc logo bị chỉnh sửa, thiếu thông tin về ngày tháng, tên tuổi, nghiệp vụ của tác giả, không cung cấp nguồn tin, dữ kiện, hoặc đường links để tham chiếu;

b. Tỉnh táo bằng cách đọc “beyond the headlines”: headlines không nhất thiết phản ánh nội dung bản tin; cần tham chiếu với những trang web đứng đắn chuyên nghiệp

khác để so sánh, kiểm chứng;

c. Quan sát kỹ phần “comment”: nhiều trang web cố tình dùng phần bình luận/góp ý để phát tán một vài ý kiến cực đoan (được sao chép lại nhiều lần, bằng cách sử dụng bots/automatic systems), nhằm áp đảo tâm lý người đọc với chủ đích ủng hộ hoặc “ném đá” bài chủ;

d. Tránh phán đoán qua thiên kiến cá nhân (individual biases): người ta thường dễ dãi chấp nhận những tin tức/ý kiến phù hợp với suy nghĩ của mình. Lợi dụng nhược điểm này, các trang web phát tán TV thường thành công khi đầu độc dư luận với những nguồn tin tung ra để ve vuốt thị hiếu cá nhân;

e. Tham khảo với giới chuyên môn (experts): không ai có thể rành rẽ về mọi việc mọi ngành, nên cần tham vấn với những nhà chuyên môn, khi cần;

f. Sau cùng, nên nhớ là có những trang web được tạo ra với chủ đích bán quảng cáo, hoặc châm biếm, trêu chọc, vui đùa... qua việc phát tán những loại tin tức bắt mắt, giật gân để thu lợi nhuận như một hình thức quảng cáo rẻ tiền, hoặc để khai thác lợi thế chính trị.

g. Khi cần kiểm chứng tin tức/sự kiện nghi ngờ, có thể tham khảo những trang web đúng dẫn/độc lập sau:

<https://www.snopes.com/>

<https://www.factcheck.org/>

<http://www.politifact.com/>

<https://www.truthorfiction.com/>

Đóng...

Ngày nay, thông tin không nhất thiết phải đến từ các cơ

quan truyền thông truyền thống như thời đại tiền-internet nữa, mà bất kỳ cá nhân hay đoàn thể nào cũng có thể tự tạo ra tin tức rồi tung lên mạng lưới toàn cầu, 24/7. Cuộc sống không còn đơn giản như trước đây, đúng như nhận xét của nhóm nghiên cứu TrendLabs: “What goes on inside Facebook, Twitter, and other social media platforms can change the course of nations”. Quả thực, dân chúng Mỹ, và nhiều quốc gia khác trên thế giới đang chứng kiến hiện tượng này mỗi ngày qua lối điều hành chính quyền của Donald Trump. Để đối phó với nạn TV, quốc hội Mỹ và các nước Âu châu đang bàn thảo những quy luật cho internet nhằm giảm thiểu tác hại của nó. Trong khi đó, mỗi ngày tin bịa, tin sai, tin đồn càng nở rộ khắp nơi một cách chóng mặt. Qua các bài học lịch sử, lý luận phổ quát và lương tâm đạo đức thường phải lẽ đẽo chạy theo tiến bộ của khoa học & kỹ thuật, và hầu như khó có hy vọng sẽ bắt kịp nó, nói chi đến hướng dẫn đường đi cho nó. Là người tiêu thụ các thành quả tuyệt vời của internet, thiết nghĩ không còn giải pháp nào hữu hiệu và an toàn hơn là mỗi người cần dùng óc phán đoán (critical thinking) của chính mình để có thể đứng vững trước làn sóng tin vịt hàng ngày.

Để khép lại chuyện “lan man” về Fake News/Tin Vịt, xin kể lại câu chuyện “vịt cồ” sau đây về đương kim tổng thống Mỹ, lượm được trên Internet.

Một ông già vừa qua đời, lên trình diện thánh Phêrô. Trước cửa thiên đàng, ông nhìn thấy một dãy đồng hồ treo trên tường. Là cái nào cũng chỉ có một cái kim thôi. Ông già thắc mắc hỏi thánh Phêrô:

- Thưa ngài, sao thiên đàng lắm đồng hồ một kim thế?

- Đó là đồng hồ của những người đã và đang sống tại thế.
Khi người ấy nói láo, thì cái kim nhích một cái.

- Dạ, cái này của ai mà nó không chạy, chết máy à?

- Đồng hồ ấy của tổ phụ Môisen. Ông này không hề nói láo bao giờ.

- Thế cái bên cạnh là của ai mà chạy chậm vậy?

- Cái đó của Abraham Lincoln. Nó chỉ “mu” có hai lần, vì ông ta nói xạo hai lần trong đời.

Quá sức tò mò, ông già hỏi tiếp:

- Thế cái đồng hồ của Donald Trump thì ở đâu?

- Nó được đưa vào đặt trong phòng làm việc của Chúa Giêsu. Ngài dùng nó làm cái quạt trần.

Nguyễn Long Định, SB61

Tham khảo:

1-https://vi.wikipedia.org/wiki/Tin_v%E1%BB%8Bt - retrieved 28 April 2018

2-https://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/papa-francesco_20180124_messaggio-comunicazioni-sociali.html – retrieved 29 April 2018

3-<https://www.politico.com/magazine/story/2016/12/fake-news-history-long-violent-214535>

4-https://www.washingtonpost.com/opinions/fake-news-thats-a-very-old-story/2016/11/25/c8b1f3d4-b330-11e6-8616-52b15787add0_story.html?utm_term=.7c55560aabc3

5-<https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2016/12/05/504404675/man-fires-rifle-inside-d-c-pizzeria-cites-fictitious-conspiracy-theories> - retrieved 28 April 2018

6-<https://www.snopes.com/fact-check/pope-francis-donald-trump-endorsement/>

7-<http://danlambaovn.blogspot.com/2018/03/qua-that-lai-la-huyen-thoai-ve-le-van.html>

8-<https://www.thestar.com/news/donald-trump-fact-check.html> - retrieved 28 April 2018

9-L. Gu, V. Kropotov, and F. Yarochkin: The Fake News Machine: How Propagandists Abuse the Internet and Manipulate the Public, TrendMicro, TrendLabs. 2017.

10-<https://www.factcheck.org/2016/11/how-to-spot-fake-news/>